

**ФАСИЛІТАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОГО ПІДХОДУ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

*Автор стверджує, що створення і реалізація новаційних освітянських моделей активізації креативного потенціалу студентської молоді в процесі її професійної підготовки та формування в неї фасилітативної компетентності може здійснюватися тільки педагогом-фасилітатором. У статті наголошується на необхідності переходу від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної педагогіки.*

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю дослідження новаційної спрямованості педагогічної діяльності, котра припускає включення викладачів вищої школи у процес творення, освоєння і використання педагогічних нововведень у практику навчання і виховання, створення в освітній установі визначеного культурно-освітнього та інноваційного середовища. У сучасній освіті накопичено багатий досвід інноваційних психолого-педагогічних проектів – оригінальні технології навчання (П. Гальперін, Л. Занков, І. Зязюн, В. Кремень, В. Моляко, М. Поплавський, В. Семиченко, Н. Талізін). Тим більше, що перешкодою до становлення ринкових економічних відносин є неспроможність керівників заохочувати педагогів до здійснення "новотвору", а інколи і нетолерантне ставлення до них в умовах ринкових відносин... І тому означена проблема, на наш погляд, є дуже актуальною.

Зазначене питання знайшло певне відображення в сучасній науковій літературі, зокрема особливості організації колективного інтелекту досліджує А. Алейніков, технології підготовки та підвищення креативності – М. Бриль, О. Левченко, творчого компоненту професіоналізму та командного управління – В. Третьяченко, підготовку керівників освіти до управлінської діяльності – Т. Сорочан. Виявлення ступеня реалізації творчої активності, психологічних якостей, характерних для творчої особистості, резервів творчості, індивідуального стилю мислення у викладанні за допомогою діагностики креативності та інтелекту досліджують Д. Богоявленська та В. Моляко. Однак, недостатньо розробленою залишається проблема готовності педагога до активізації креативного потенціалу студентської молоді з упровадження в навчальний процес новітніх технологій з фасилітативної підготовки та толерантного ставлення до оточуючих.

Головною метою роботи є дослідження психологічної готовності педагога до фасилітативної підготовки студентів у контексті української культурної спадщини.

Виклад основного матеріалу виходить з того, що психологічна готовність розглядається нами як схильність, налаштованість до проявів творчості у професійній діяльності, до активізації креативного потенціалу студентської молоді, що є дуже важливим у конструюванні моделей процесу професійної підготовки студентської молоді та формуванні особистості самого педагога-новатора (фасилітатора).

Основою побудови організаційної системи професійної підготовки студентської молоді та психолого-педагогічно зорієнтованої роботи щодо розвитку професійних якостей, могло б бути впровадження ідеї формування компетентнісної моделі фахівця, де особливій уваги набуває сукупність компетенцій – складових професіоналізму. Формування компетентності відбувається у процесі професійного навчання у вищому навчальному закладі. *Компетентність нами розглядається як знання та досвід у гуманітарній галузі та здатність індивіда ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми у системі міжособистісних відносин.* Слід зауважити, що на пізнання себе самого (за Г. Сковородою: "Пізнай себе...") [1] неможливо спрямувати свою діяльність як *фасилітатора* з активізації креативного потенціалу студентської молоді у процесі її професійної підготовки, важливою складовою якої є психологічна готовність педагога.

У дослідженні М. Бриль, що проведено під нашим керівництвом (В. Третьяченко, О. Левченко) щодо порівняння психологічної готовності педагогів вищої школи до активізації креативного потенціалу студентської молоді здійснена вибірка з викладачів Луганського державного інституту культури і мистецтв – 61 особа. В якості контрольної групи вивчено 65 осіб – викладачі кафедр гуманітарного спрямування Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Було проведено низку науково-методичних заходів та реалізовано спеціальну програму щодо підвищення фасилітативної компетентності у професії.

У дослідженні використано діагностичний комплекс підготовки і організації дослідження, куди увійшли методики, які спрямовано на діагностику чинників психологічної готовності до педагогічної творчості. Окремі компоненти дослідження були підібрані згідно із структурою педагогічної творчості. У структурі педагогічної творчості велику роль відіграє когнітивний компонент.

Традиційно вивчення творчих можливостей (креативності) відбувається у взаємодії з дослідженням когнітивних процесів, і, насамперед, рівня інтелекту.

Тому в експериментальне дослідження включено тест Равена на невербальний інтелект, котрий діагностує порівняння, узагальнення, абстрагування, побудови логічних зв'язків. Також використано тест на вербальну креативність Медника з метою доповнення у діагностуванні тесту на невербальний інтелект і охоплення інших сторін особистісних інтелектуальних здібностей і методика К. Замфір, яка діагностує наявність у випробуваного внутрішньої або зовнішньої мотивації. Якщо внутрішня мотивація є джерелом розвитку людини, стимулює удосконалювання професійної майстерності, то зовнішня мотивація орієнтує на особисті інтереси (мету), придушує колективістське устремління, приводить до відчуження від колективу.

Креативний мисленнєвий процес є процесом формування нових асоціацій за змістом. Тому було запропоновано найбільш прогностичну методику для дослідження невербального інтелекту – методику Равена та інші методики й опитувальники.

У результаті експерименту ми отримали вражаючі дані, що відрізнялися від констатуючої частини в ранзі підвищення щодо контрольної вибірки з покращенням від 7-8% до 13-15% за різними показниками. Отримані дані (на 30 осіб – один з варіантів) та інтерпретація за тестом Равена показали сирові бали, які за допомогою ключа були переведені в коефіцієнт IQ. Високий інтелект виявлено у 6 випробуваних, порядний інтелект (добрий) – у 14 випробуваних та нормальний, середній інтелект – у 10 випробуваних.

Результати тесту Медника розкрили індекс унікальності та індекс оригінальності, який залежить від варіантів відповідей членів вибірки та може бути обрахований шляхом порівняння цих відповідей та аналізу, наскільки часто зустрічається той чи інший варіант відповіді. Цей індекс оригінальності демонструє, наскільки людина спрямована на створення "новотвору" і взагалі, наскільки вона може і хоче виходити за межі стереотипних уявлень про явища, що є необхідними компонентами творчості, а отже і готовності до неї.

Обробка та інтерпретація результатів надала можливості зробити висновок, що обрані п'ять методик були продуктивними. Вони діагностують різні компоненти структури готовності до творчості, їх можна презентувати як психологічні чинники активізації креативного потенціалу студентської молоді та вказали на те, що існує резерв від 8 до 13%.

Останнє і стало сутнісним змістом розробленої дослідницею (М. Бриль) психолого-педагогічної програми удосконалення педагогічної майстерності "Три кроки на зустріч", яка надає можливість розвивати такі особистісні риси викладачів як рефлексивність, сенситивність, оригінальність, відповідальність, самоконтроль та саморегуляцію, впевненість у собі, а також формувати відповідні мотиви творчої діяльності, які б додавали у систему цінностей важливість креативного підходу до життя та пізнання його сенсу [2: 49-55]. Слід зауважити, що соціально-психологічна служба Луганського державного інституту культури і мистецтв (працює на громадських засадах з 2003 року під керівництвом проректора з виховної роботи Марини Бриль) змогла з великої кількості технологій активізації креативного потенціалу педагогів виокремити інтерактивні технології, спрямовані на розвиток різних якостей особистості викладача, наявність яких сприяє появі "новотвору" в активізації суб'єктів педагогічної діяльності.

У процесі активізації науково-творчого потенціалу майбутнього фахівця-гуманітарія, визначальними є два аспекти становлення його науково-професійної підготовки. До першого ми відносимо *організаційно-методичний*: у навчальному процесі вищого навчального закладу в студента слід активізувати пам'ять, увагу, логіку, інтуїцію. Не можна, концентруючись на дрібницях, на фрагментах навчального матеріалу, що повторюється, випустити тенденції, які народжуються та розвиваються в житті окремих студентів чи усього колективу.

До другого можна віднести вдосконалення творчої підготовки майбутніх фахівців гуманітарної сфери, іншими словами – *змістовно-спрямовуючий аспект*, де мається на увазі, що у студента, який займається навчальною, науковою, творчою, пошуковою роботою, повинна бути сформована чітка мотиваційна установка на проведення досліджень з формування *фасилітативних умінь*.

Останнього можна досягти завдяки впровадженню сучасних психолого-педагогічних практик. Як показують дослідження моделей психолого-педагогічних практик (В. Біблер, В. Кремень, Л. Павлова, М. Поташник, Т. Сорочан), суб'єкти педагогічної діяльності повинні чітко усвідомлювати, для чого робиться останнє. Оскільки педагогічна реальність дійсно існує "тут і тепер" або існувала на практиці є наявний дійсний або умовний образ процесу чи явища, котре використовується як його копія або модель-символ. Специфіка психолого-педагогічних моделей полягає в тому, що вони відображають у собі те одичне, особливе, властиве тільки конкретній моделі. Педагог та студент повинні переконатися в тому, що оволодіти фахом, стати професіоналом у гуманітарній сфері можна тільки через сформованість професійних компетенцій, складовими яких є: функціональна, соціально-педагогічна, соціально-економічна, інноваційна, фасилітативна [3: 40-48].

Сукупність цих компетенцій інтегрується в професіоналізм педагогічної діяльності. Серед них найменш дослідженою, на наш погляд, є фасилітативна. Досліджуючи останню, Т. Сорочан (2005) стверджує, що "*фасилітативна компетенція визначає здатність фахівця бути провідником змін, мотивувати учасників навчально-виховного процесу до особистісного розвитку та забезпечувати для цього необхідні умови*" [4: 247]. Тут ми повинні звернути особливу увагу на психологічні проблеми, які не завжди якісно вирішуються в педагогічних практиках (системах). Адже у будь-якій взаємодії педагогів та тих, хто навчається, як правило, одна сторона буває більш активною, ніж друга з точки зору "обміну" інформацією, цілей і способів діяльності та досягнення результату.

Одночасно важливим є різностороннє оцінювання і процеси підготовки творчості, та прогнозування технологічних психолого-педагогічних результатів, котрі слід сформулювати з точки зору критерію слухності, називаючи слухною дію, одночасно і раціональну, і перспективну, і вкорінену, і генеративну, і справну, і згідну з етичною нормою, і таку, що сприяє передавню вміння (А. Горальський, 2002). На нашу думку, до критеріальних показників, визначених А. Горальським, доречно буде ввести показник толерантності, за якими толерантність розуміється як терпіння – відсутність чи послаблення реагування на який-небудь неприсмний чинник. Останнє простежується як витримка, самовладання, здібності до тривалого перенесення негативних впливів без зниження адаптивних можливостей.

У процесі формування фасилітативної компетентності, під впливом викладача кожен студент оволодіває інноваційними педагогічними технологіями та глобальними освітніми технологіями інформаційного середовища, без яких практично неможливі сучасні педагогічні практики. Зокрема, навчання за допомогою Інтернету відкриває нові можливості для самореалізації, здобуття нового знання, активізації творчого потенціалу студентів. Створюються умови для здійснення ретрансляції знань не тільки безпосередньо від педагога до студентів, а також від студента до студента за допомогою групової взаємодії, де наявні знання за типом чату або форуму, студент набуває якостей фасилітатора.

Проблемам професійної підготовки педагогів і психологів та формування їх особистісних професійних рис у педагогічній науці завжди приділялося багато уваги, однак виховання людини як особистості можливе лише за умови суб'єкт-суб'єктних взаємин з педагогом-особистістю, якій притаманні професійні та особистісні характерні риси: любов до своєї справи, висока кваліфікація, майстерність та професіоналізм, високі моральні якості, креативність та наявність творчого підходу педагога до педагогічної практики. Вирішального значення цим якостям надавали А. Макаренко (1930) та В. Сухомлинський (1968). Без цього, на їх думку, неможливо створити розвиваюче середовище, що теоретично довів у своїх працях М. Потапшик (1995).

Ми виходимо з того, що фасилітація – це вид педагогічної взаємодії, під час якого головною метою діяльності педагога є допомога та створення сприятливих умов для саморозвитку та самореалізації іншого суб'єкта. У професійній освіті взаємодіяють можуть викладачі та студенти – майбутні фахівці-професіонали гуманітарної сфері. А фасилітарну взаємодію ми розуміємо як ціннісно-сміслову, коли між суб'єктами утворюється глибокий, стійкий зв'язок, допомоги, полегшення, сприяння в спрямуванні процесу пошуку інформації на професійний розвиток (вид. – авт.).

Це є, в наш час, аргументом для переходу від авторитарного суб'єкт-об'єктного способу управління до гуманістичного суб'єкт-суб'єктного способу, який стимулює саморозвиток, самоактуалізацію та активізує творчий потенціал людини [5]. А у контексті синергетики визначаються три управлінських принципи: системності, динамізму, самоорганізації. Системність ґрунтується на системному підході, за допомогою якого в різних науках, зокрема в психології, здійснюється пізнання багатопараметричних, багаторівневих, високого ступеня організованості системних утворень. Динамізм зумовлюється неможливістю існування відкритих систем поза рухом і розвитком. Самоорганізація відкритих систем залежить від рівня складності системи, умов її розвитку та виявляється в критичних точках розвитку системи.

Процес самоорганізації освіти не можливий без вирішення проблеми гуманізації ("олюднення") освіти як культурного напрямку. Це дало підстави для організації Луганським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, кафедрою психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля та Луганським державним інститутом культури і мистецтв (за згодою Управління освіти Луганської облдержадміністрації) постійнодіючого Міжрегіонального науково-практичного семінару-практикуму "Активізація креативного потенціалу студентської молоді в контексті глобалізації освіти" (2005, 2006, 2007), а в травні 2007 – Всеукраїнської науково-практичної конференції до 285-ї річниці від дня народження Г. Сковороди "Культуротворча спадщина Григорія Сковороди: філософсько-психологічне бачення, історія та сучасність" (17-18 травня 2007 р.). Метою цих науково-практичних заходів є активізація усвідомлення педагогами вищої школи можливості і необхідності працювати по-новому, одержувати задоволення від своєї праці та

здійснення "новотворів" з розвитку суб'єктів педагогічної діяльності та досвіду формування фасилітативних умінь.

Розглядаючи ж саму категорію психологічної готовності у складі психологічної культури педагога та як її гуманітарну складову, ми пропонуємо п'ятикомпонентну модель професійної підготовки: соціально-психологічна компетентність; психологічна освіченість; ціннісно-духовна зорієнтованість; рефлексія; креативність і здатність до культуротворчості.

Ідеєю професіоналізму, етикою та ревним релігійним почуттям пройняті поезії "Саду божественних пісень" Г. Сковороди. Цікаво, що і сама назва представлена метафорою. Сад – заплутаний лабіринт стежинок, але разом з тим припускає деяку зв'язаність і структурованість (останнє може бути символічною уявою сучасної освіти, – прим. авт. ). Той, хто знайде в нім дорогу, досягне Чертогів Бога (за Г. Сковородою). Мандри ж мають конкретну позитивну мету – пошук істини та злиття з божеством. Метафора "Сад" наповнена власне людським змістом, тим особливим сенсом і відчуттям, які і складають сенс життя людини.

Виходячи з досвіду українського філософа, педагога та просвітителя через 200 років:

- В. Сухомлинський формулює концепцію "Школи радості" (50-60-ті роки ХХ ст.);
- Л. Костенко на підставі філософсько-психологічного та поетичного розуміння сенсу життя у збірці поезій "Сад божественних скульптур" (80-ті роки ХХ ст.) визначає основу етико-естетичного в самому житті та в толерантному ставленні до оточуючих у соціально-культурному середовищі;
- убачаючи в сучасному перетворюваному світі свою власну суть, людина щодо ще не освоєних у праці природних предметів і явищ застосовує людську міру, помічаючи в них те, що відповідає її життєвому досвіду, її уявленням про красу, її перетворенням оточуючого середовища за моделлю "саду";
- педагог ХХІ ст., реалізуючи освітянські моделі з формування фасилітативної компетентності студентської молоді сам є фасилітатором і толерантною людиною. Він повинен слідувати афоризму Г. Сковороди: "Бери вершину – матимеш середину", тому що цей афоризм є духовною силою, підґрунтям будь-якого професіоналізму.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Глива Є. Онтологічний образ людини в творчості Григорія Сковороди. – К.: Видавництво ТОВ "КММ", 2006. – 256 с.
2. Левченко О.О. До слідування афоризму "Бери вершину – матимеш середину" (за Г. Сковородою) у формуванні професіоналізму студентської молоді // Культуротворча спадщина Григорія Сковороди: філософсько-психологічне бачення, історія та сучасність. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Луганськ, 17-18 травня 2007 р.). Луганськ-Арт, 2007. – С. 49-55.
3. Бриль М.М. Психологічна готовність педагога вищої школи до активізації творчого потенціалу учнівської молоді // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – № 33 (14), 2006. – С. 40-48.
4. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика. Монографія. – Луганськ: Знання, 2005. – 384 с.
5. Третьяченко В.В., Баранова С.В., Бочонкова Ю.О., Вереїна Л.В. та ін. Психологічна культура особистості в умовах глобалізації світу: Монографія / За заг. ред. В.В. Третьяченко – Луганськ: Світлиця, 2006. – 352 с.

Матеріал надійшов до редакції 12.10. 2007 р.

#### ***Левченко О.О. Фасилітативная деятельность педагога в контексте субъект-субъектного подхода к педагогической деятельности.***

*Автор утверждает, что создание и реализация новационных просветительских моделей активизации креативного потенциала студенческой молодежи в процессе ее профессиональной подготовки и формирования у нее фасилитативной компетентности может осуществляться только педагогом-фасилитатором. В статье отмечается необходимость перехода от субъект-объектной к субъект-субъектной педагогике.*

#### ***Levchenko O.O. Facilitative Activity of Teacher in The Context of the Subject-Subject Approach to the Pedagogical Activity.***

*The author asserts that creation and realization of innovative enlightenment models of students youth creative potential activation in the process of its professional preparation and forming of facilitative competence can be carried out only by the teacher-facilitator. In the article the necessity of transition from subject-object to subject-subject pedagogic is marked.*